

Murádin Jenő

„ÉN BOLYGÓ SZÉL VAGYOK”

– Egy székely litográfus a reformkorban –

Ma már csak szakmabelieknek és a számítógépes világ trendjétől eltérő, könyvtárakat bújó filobübloszoknak mond bármit is a könyvomattal elkötelezett Magyarai Lajos neve. Pedig akinek keze ügyébe kerül az 1848-as időket megelőző kolozsvári sajtó *Kiskövet* című hetilapja, csodálkozva szemlélheti az illusztrációként mellé társított könyvomatós képek áradó bőségű sorozatát, melyek között kivételesen még színes litográfiák is akadnak. A régió sokkal hosszabb életű lapja, az *Erdélyi Híradó* (1828–1848), Méhes Sámuel kiadványa, vagy az ifj. Szilágyi Ferenc szerkesztette *Múlt és Jelen* (1840–1848) nem közölt illusztrációkat. Magyarai megelőzte korát; 1846-tól közel két és fél éven át megjelent hetilapja mintha csak szerényebb erdélyi előképe lett volna az 1854-től kiadott nevezetes pesti *Vasárnapi Újságnak*, melynek bőséges illusztrációja korszakokon átívelve tükrözte a magyarság társadalomtörténetét.

Az úgy nem igaz, hogy Magyarai törekvéseire ne figyelt volna föl a könyvomat történetével foglalkozó szakirodalom. De az életpálya föltárása végletesen elmaradt, és ennek kinyomozása e tanulmányban is csak mozaikkockák összerakott képét mutató kísérlet.

Akik írtak róla: Lyka Károly, Nagy Zoltán, Szinnyi József, vagy az Éber-Gombosi Művészeti Lexikon szerzőpárosa, a pályarajzról közelebbit mit sem tudva sorolták a biedermeier kor erdélyi művészei közé. A művészettörténész Nagy Zoltán értékelő mondata mindenképp figyelemre méltó hangsúlyt ad munkásságának. Kiemeli őt a reprodukív irányultságú illusztrátorok–díszítőművészek–nyomdászok sokaságából. „A 40–50-es évek legtermékenyebb erdélyi kórajzolója Magyarai Lajos” – olvasható a magyar litográfia történetéről írt könyvében.¹ Szó van benne a *Kiskövet* kórajz-sorozatáról, és alkotójuk kezdeti bizonytalansága utáni meglepően gyors fejlődéséről.

1 Nagy Zoltán: *A magyar litográfia története a XIX. században*. Budapest, 1934. 51.

Honnan jött, miként alakult pályája ennek a több ismeretségre érdemes művésznek?

A biedermeier kor alkotóinak tipikus anonimitása, homályba vesző életrajza órá is minden vonatkozásban ráillik. Székely származására előbb csak annyi utalt, hogy előnevében hol szentháromsági, hol székelytompai Magyar Lajosként nevezte magát. Ez a két predikátum tűnik föl lapjának kolofonján, illetve Magyar pár soros halotti jelentésében. A helységnevek pedig a Nyárad mentére mutatnak, egymáshoz közel eső falvakra. Származását illetően fontos az a szűkszavú utalás, amelyben ifj. Szilágyi Ferenc történetíró és kolozsvári kollégiumi tanár „szépreményű székely ifjúnak” írta le.² Innen azután csak a szerencse és segítőkész hozzáállás vezetett el születési helyének és idejének pontos meghatározásához. Buksa Ferenc református lelkésznek köszönhető, hogy egyetlen kérő szóra földerítette a református egyházi anyakönyv már alig olvasható oldalain a mindent tisztázó bejegyzést. E szerint Székelytompán Magyar Zsigmondnak Lajos nevű fia 1813. április 17-én született.

A Nyárad mentének ebben a ma is jószerint színmagyar régiójában gyakori a Magyar név. A marosszéki Bedéről származó népes család számos településre kirajzott.

A tompaiak reformátusok, a szentháromságiak nagyrészt unitáriusok. A történész-levéltáros Pál-Antal Sándor kimutatása szerint kisnemesek, armalisták.³ Ez a besorolás azt jelenti, hogy címert és nemesi levelet kaptak, de adománybirtokot nem. Így nem volt ritka, mint a művészpályára lépett Magyar Lajos esete is példázza, az igencsak szerényen élő család.

Arra mindenesetre gondot fordítottak, hogy a tehetséget mutató gyermekek kellő felkészültséget kapjanak. A tompai Magyar család két tagját is ott találjuk a marosvásárhelyi Református Kollégium 1825-ös névsoraiban.⁴ A Tonk Sándor által közzétett névsorokból kiderül, hogy Magyar Lajos az említett esztendőttől, 1825-től 1833-ig volt a kollégium növendéke.

2 *Múlt és Jelen*, 1845. 83. sz. 497–498.

3 Pál-Antal Sándor szíves szóbeli közlése.

4 *A marosvásárhelyi Református Kollégium diáksága 1653–1848*. Bevezetéssel közzéteszi Tonk Sándor. Szeged, 1994. 155.

Merre vette az útját a szép-mesterségekhez, a művészetekhez és irodalomhoz vonzó fiú?

Kolozsvárra ment, mert az akkoriban fölülélo népszerűsége jutott könyomat-technikát Erdélyben, Szeben mellett, itt lehetett otthonosabb körülmények között elsajátítani.

Kolozsváron 1832-ben a katolikus és a református kollégiumokhoz kapcsolódva szinte egy időben alakult két könyomatos nyomda. A szebeni példát követték, ahol Michael Bielz úttörő módon tíz évvel korábban, 1822-ben alapította könyomatos tipográfiáját. Szebenből jött át Kolozsvárra a tehetséges nyomdász és kőrajzoló, Barra Gábor (1799–1837), aki a református kollégiumi nyomda számára Bécsben vásárolt litográfiai fölszereléseket. Elképzelhető, hogy Magyarinak is ő szolgált útmutatásul, mint ahogyan korábban Szebenben Barabás Miklóst is ő vezette be a könyomás titkaiba.⁵

Bár Magyar kolozsvári megtelepedésének néhány éve homályban marad, kétségtelenül ez a kör, a kollégium és nyomdája kínálta számára a megkapaszkodás lehetőségét.

Elgondolása mindenesetre az volt, hogy valamilyen erkölcsnemesítő, társadalmi kiadványt indít, és azt könyomatos képekkel illusztrálja. Előbb azonban mindkét műfajba bele kellett tanulnia, és a kezdetekkor egyik sem ment könnyen. Kolozsváron indította el *Életelvek* című lapját, melyet még eléggé kezdetleges könyomatokkal illusztrált. Ez a ma már gyakorlatilag föllehetetlen kiadvány 1844-ben indult, de tiszavirág életűnek bizonyult. Megszűnéséről ifj. Szilágyi Ferenc számolt be 1845-ben, *Múlt és Jelen* című lapjában. „Ezt [az *Életelveket*] szerkeszti Magyar Lajos, szépreményű székely ifjú, ki az akkor kívántató kőrajzolatokat maga készítette – de vállalata a közönség részvétlensége miatt megszűnt. Igaz, hogy némely rajz eszméje különös volt, a magyarázat kissé silány, mégis pártolni kellett volna egy oly ifjút, ki önerején, s nyomorúságával küzdve a rajzban, festésben, kőre írásban szép előhaladást tett.”⁶

Az *Életelvek* kiadását megelőzően már 1842-től adta ki *Erdélyi Nemzeti Fejedelmek* című sorozatát,⁷ festményekből, illusztrációkból

5 Murádin Jenő: *Kolozsvár képzőművészete*. Sepsiszentgyörgy, 2011, ARTprinter Könyvkiadó, 25.

6 [Szilágyi Ferenc]: Tárca – Utazás gyalog és szekéren. In *Múlt és Jelen*, 1845. 83. sz. 497–498.

7 Nagy Z. i. m.

áttett könyvmozgásokkal, de 1844-ben ez a kezdeményezése is csődöt mondott.

Magyarit megviselte a kudarc, de nem kedvetlenül tette el az újabb próbálkozástól. Alkatának székelly állhatatosságával készült egy nagyobb feladatra. Maga elé tűzött célja változatlanul egy folyóirat kiadása volt, de átgondoltabb programmal. Olyan kiadványra gondolt, amely szélesebb körű társadalmi igényt fedezett volna le, és a lap minden egyes számát könyvmozgásokkal kívánta illusztrálni. Nem kis kockázattal járó terv volt ez, amihez támogatók kellettek. Talált is mecénásokat, mindenekelőtt a kollégium tanári kara, közelebről a Szilágyi család köréből, s talán módosabb rokonai részéről is. Eközben a könyvmozgás-technikára hangolt rajztudásban igyekezett minél nagyobb gyakorlatot szerezni. Bejáratos lévén a kolozsvári nyomdába, olyan alkotók hozzáállásához igazodott, mint a litográfiában portrék sorozatával jelentkezett Simó Ferenc, Szabó János, vagy korábban Barabás Miklós és Szathmári Pap Károly.

Rajzai bemutatása előtt álljon itt lapjának eltervezett koncepciója.

A *Kiskövet* címet kapott hetilap, melynek első száma az új esztendő beköszöntőjeként, 1846. január 2-án jelent meg, a kolofonjában feltüntetett „általános ismertető” jelzi a közéleti szándékot. Fél év után (1846. július 5-től) szerkesztője az igényesebb „Szépirodalmi és művészeti lap”-ként határozta meg kiadványának jellegét. Ez persze még messze állt a későbbi idők alapításainak célirányos folyóirat-kultúrájától, annak csupán biedermeier kori előképe lehetett.

A szépirodalmat a lapban a gyakran a szerzők nevének feltüntetése nélkül közölt elbeszélések képezték. Ezek a kis prózai írások a nyelvújítás szókészletéből kölcsönözött „beszélykék” címmel jelentek meg. Mellettük szintén elbeszélő stílusban kerültek közlésre tájleírások, a múlt történelmét földidőző emlékezések, rendszeres színházi tudósítások. De belefértek ebbe a társasági élet eseményei, beszámolók farsangi multságokról, a fürdőletről, a divat változásairól. Ami a művészeti részt illeti, egy-egy tudósításra szorítkozott a lap, például Marastoni Jakab pesti festészeti akadémiajának megnyitására. Az illusztrációk kizárólagosan Magyar könyvmozgatai, más szerzőtől kőrajz vagy reprodukált mű egyáltalán nincs a lapban.

A Szilágyi család tagjainak neve több helyütt is előtűnik a kiadvány lapjain. Ifj. Szilágyi Ferenc (1797–1876), a kollégium történelem- és

filológiatanára mint kiváló pedagógus kapott méltató sorokat a lap szerkesztőjétől: „Sokan lesznek tisztelt olvasóink közt – írta Magyarai a róla készített litográfia alá –, kik a kolozsvári ref. főiskola e munkás tanárának ékes előadásainál lobbannak hő lánggra a szép és nagy tettek iránt.”⁸ Mint korábban szó volt róla, Szilágyi Ferenc a kezdetektől nyomon követte Magyarai pályáját. Ilyenformán méltatója el tudott tekinteni pártfogójának megrögzött konzervativizmusától, mely szélesebb körben *Múlt és Jelen* című folyóiratának hangvételében vált ismeretessé. Magyarai számára mindezen ellenérzéseket felülírták Szilágyi oktatói és kutatói kvalitásai. Szilágyi azzal is segítette a gondjaival küszködő Magyarait, hogy több példányban megrendelte tőle apjának, id. Szilágyi Ferencnek (1762–1828), a kollégium legendás hírű professzorának könyvatos portréját. A történelmet és klasszikus irodalmat előadó tanár azzal vált nevezetessé, hogy előadásaiába belefoglalta a magyar nemzet történetét, és latinról magyarra váltott át. Az 1844-ben kőre rajzolt portré, amelynek egy példánya a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban megmaradt⁹, valami korábbi ábrázolás, festmény vagy metszet után készülhetett.

A család értelmiségi jeleseinek harmadik nemzedékéhez tartozott a történetíró Szilágyi Sándor (1827–1899), ifj. Szilágyi Ferenc fia, az MTA tagja, kinek szülőházán, a kollégiumi tanári lakások egyikén ma is emléktábla áll. Mint érdekesség említhető, hogy Szilágyi Sándor még egészen fiatalon egy-két írásával Szathmári Pap Károly *Erdély képekben* című, könyvatomokkal illusztrált kötetében, majd éppen a *Kiskövet* hasábjain jelentkezett.

Mindehhez, a korszak szellemi életének változatosságát érzékeltetve, tudnunk kell a két Szilágyi, apa és fia, annyira eltérő világszemléletéről. Szilágyi Sándor nemzetörként szolgált a szabadságharcban, Pesten megjelent írásait a forradalom és szabadságharc utáni elnyomás, a neoabszolutizmus korában gyakran betiltották, vagy a hatóságok lefoglalták, míg apjának lapja, a *Múlt és Jelen* még 1848 áprilisában (megszűnése előtt) sem adott hírt a pesti forradalomról, és arról sem, hogy a kolozsvári diétán kimondták a két haza egyesülését!

8 *Kiskövet*, 1846. 45. sz.

9 Magyarai Lajos: *Id. Szilágyi Ferenc portréja*. 1844. Könyvatom, 300x220 mm. A kolozsvári Egyetemi Könyvtár metszetgyűjteménye. Ltsz. Stampe XXIII/79.

Visszatérve a *Kiskövet* tartalmi kérdéseire, a szerkesztő, Magyar Lajos nagyon jól tudta, hogy a politikai témák Metternich rendszerében az igencsak kényes kérdések közé tartoztak. A szabadgondolkodásnak, a reformkori eszmék nyílt kifejtésének vajmi kevés esélye lehetett. Ezért van az, hogy az épp csak éledező erdélyi lapokban, de a magyarországiakban is, feltűnően túltengenek a semleges külhoni témák. A sokkal hosszabb életű *Erdélyi Híradó*ban, amelyet Méhes Sámuel szerkesztett, a nagyvilág eseményei foglalják el az újsághasábkok döntően nagy részét. Méhes tudta, meddig lehet elmenni. Erre abból is következtethetünk, hogy – bármilyen furcsa – lapjának és más kiadványoknak is maga volt a hivatalosan megbízott cenzora. A tiltások óvatosságra intették, még ha lelke mélyén másképpen is érzett, amint azt a forradalom idején mutatott állásfoglalásai igazolták.

Mindezek fényében mutat érdekességet, hogy a jóval kevésbé ismert *Kiskövet* nagyobb nyitottsággal fordult a hazai-helyi témák felé. Leírt szövegben nem ismerjük Magyar lelkületét, valóságos gondolatait a haza jövője és haladása iránt. Van azonban egy képe, a lapjában közölt könyomata, mely akár a reformkori törekvések allegóriája lehetne. Az 1846–47-es erdélyi országgyűlés, a diéta megnyitása alkalmából közölte a lap 36. számában, meglepően merész hozzáállással. A könyomatos képen a nemzetek gyülekezete látszik, amint – öltözékük szerint azonosíthatóan – magyarok, szászok, románok, ruszinok egy akarattal emelnek magasba egy zászlót. Fölöttük az osztrák kétfejű sas, egyik karmában mérleggel, másikkban kivont karddal, röptében éppen csak letekint rájuk. S ha a lap olvasóinak kétsége támadt volna a kép értelmezését illetően, a felirat sem hiányzik alatta: „*Remélünk*”.

Az 1846 és 1848 eleje között kiadott *Kiskövet* hetvennél több litográfiát közölt. Olyan teljesítmény ez, amelyet korábban csak Barabás Miklóstól vagy Szathmári Pap Károlytól láthattunk. Nyomatására, miként az Szathmári könyomatos kiadványa, az *Erdély képekben* esetében is történt, inkább a katolikus líceumi könyv- és könyomdához fordult. A rendszeres kapcsolat kiadó és nyomda között a személyes kontaktusokra, az elvárások kölcsönös átérzésére alapozott. A könyomatos részlegesen akkoriban egy metsző, voltaképpen rajzoló, egy gyakornok, két nyomtató és egy segéd működött.¹⁰

10 Ferenczi Zoltán: *A kolozsvári nyomdászat története*. Kolozsvár, 1896. 105–106.

A már idézett Nagy Zoltán kifejezetten nagyra értékelte Magyarai „meglepő haladásról” bizonyosságot tett fejlődését a rajzolás és technikai ismeretek terén. A *Kiskövet* rajzairól így írt: „A kenyérmezei viadal» c. mellékletén pl. jól megfigyelt és ügyesen rajzolt, viaskodó, lovas alakokat látunk. Néhány évvel korábban még a legelemibb eszközökkel sem volt tisztában – utalt Magyarinak az *Erdélyi Nemzeti Fejedelmek* címmel régi mesterektől átvett másolataira –, itt már nemcsak biztosan rajzol, hanem mint pl. a 24. számban mellékelt Dugonics Andrásan, a jellemzésre is sok gondot fordít.”¹¹

Mindemellett csak nagy általánosságban fogadható el Nagy Zoltán ítélete. A *Kiskövet* rajzai ingadozó minőségűek. Vannak nagyon jó, olykor Szathmári képeinek kvalitását megközelítő rajzai, és mellettük meglepően gyengék is. A hetenként (minden pénteken, később vasárnap) megjelenő lap – a sürgető idő miatt – gyors munkát igényelt, s van olyan kép benne, amely mintha csak a nyomdai rajzoló gyors áttételében került volna közlésre, Magyarai vázlata nyomán. De mint minden esetben, Magyarinál is a jó művek összessége adja a művészt.

A képek tipológiája egyszerűen meghatározható: portrék, tájak, kompozíciós jelenetek, zsánerek. Döntő többségben természetesen a portrék voltak. Hiszen ez az a műfaj, amelyet a kor társadalmi leginkább igényelt. Arcképeinek ábrázoltjai rendszerint szembefordulnak a nézővel, és táji háttér nélküliek. Gesztusoktól mentes mozdulatlanságuk nagyon is összecseng a biedermeier korra jellemző képalkotással. A portrék alapvetően három csoportra oszlanak. Egy részük valamilyen évfordulóhoz, életrajzi mozzanathoz kapcsolódik. Van azután olyan, amely a korszak eseménytörténetére utal. Sorozattá állnak össze végül az 1846–47-es erdélyi országgyűlés küldötteinek arcképei, jelezve ezzel is a nagy várakozásokkal és még nagyobb csalódásokkal kísért események történeti súlyát a forradalom előtti Erdélyben.

Mindjárt a folyóirat-alapítás 1846. évi kezdetén a Pestalozzi-centenáriumhoz kapcsolódva közli a lap az 1746-ban született világhírű svájci pedagógus és iskolareformer portréját (1846. 3. sz.). Bemutatta az olvasónak István főherceget, aki, nem sokkal később Magyarország utolsó nádora lett (1846. 7. sz.). Megválasztása alkalmából közölte IX. Pius képmását, aki a leghosszabb ideig uralkodó pápa volt (1846. 38. sz.). A már említett Dugonics András-portré, a neves író és költő

11 Nagy Z. i. m. 51–52.

arcképe valóban a legéletesebb könyvmotívok közé sorolható (1846. 24. sz.). A korszak két számon tartott szellemi értelmiségije, a történész és nyelvész Horvát István (1784–1846) és a költő Vajda Péter (1808–1846) nekrológiáit kísérték a lapban közölt portréik (1846. 35., illetve 11. sz.). Utóbbiról, a progresszív nézetei miatt meghurcolt Vajda Péterről 1844-ben Barabás Miklós készített többször reprodukált könyvmotívot. A minden kultúr-kezdeményszerzés mögé segítőkészen álló gróf Mikó Imrét, illetve Méhes Sámuelet, akivel Magyarai jószerint napi kapcsolatban állott, a lap szerkesztője maga méltatta, könyvmotívokban megjelenített képmásaikkal (1846. 44., illetve 43. sz.).

Liszt Ferenc portréja a zeneszerző és zongoraművész kolozsvári föllépése idején jelent meg a lapban, mely eseményt fokozott társadalmi figyelem kísérte (1846. 47. és 49. sz.). A Petőfi-portré Magyarinak a költő iránt érzett rajongását bizonyítja (1846. 51. sz.), ugyanakkor érdekes, hogy a költő versei közül egy sem jelent meg a *Kiskövetben*. Az ünnepezt színésznő, Felekiné képmása abból az alkalomból került a lapba, hogy a kolozsvári Nemzeti Színházban a *Nőtlen férj* című darabban lépett föl igen nagy sikerrel (1847. 6. sz.).

Magyarai portréinak elkülöníthető népes csoportját képezik a diétai arcképek. Az 1846–47-es utolsó erdélyi rendi országgyűlés 1846. szeptember 9-én nyílt meg, és megszakítással a következő év november 16-án zárult. Összesen 14 hónapig működött, 112 országos üléssel. Maga a diéta, mint a korábbiak is, a társadalom minden rétegét megmozgató esemény volt. Azon felül, hogy a reformkori törekvések mindennél nagyobb publicitást kaptak, maga a város, Kolozsvár vagy Nagyszében polgársága szállásolta és látta el a nagyszámú küldöttest. Ez gazdasági élénkületet hozott a városi polgárság számára. Ugyanúgy lehetőségeket kínált a kor festőinek, rajzolóinak és litográfusainak is. A küldöttekről készült portrék, akár nagyobb számú sokszorosításban is, rendszerint vevőre találtak. Hogyan hagyhatták volna ki ezt az alkalmat a biedermeier kor sokszor létminimumon tengődő alkotói? Az 1834-es erdélyi országgyűlés küldötteiről „Szabó piktor”, azaz Szabó János készített könyvmotívos sorozatot, melyet Bécsben nyomtattak.¹² Az 1837-es szebeni országgyűlésen Barabás Miklós készült hasonló feladatra, de számításaiiban csalódva, néhány portré megrajzolása után

12 M. Kiss Pál: *Erdélyi magyar művészek a XVIII–XIX. században*. Kóny, 1990. – Szabó János 1784–1851. 32–40.

a könyomatos áttételek terveiről lemondott.¹³ Annál nagyobb sikere volt Szathmári Pap Károly vállalkozásának, aki az 1841–43-as kolozsvári diéta küldötteiről mintegy hetven könyomatos portrét készített, s azokat mappába foglalva tette közzé, megörökítve az országgyűlés 300 tagjának mintegy negyedét.¹⁴ A fényképészet történetében jól ismert körülmény, hogy Marastoni Jakabot, a dagerrotip „fényírás” úttörőjét Pestről éppen a diéta eseményei csábították le Kolozsvárra, ahol a küldöttekről készített felvételeit helyben meg lehetett vásárolni.

Ebbe a főlvázolt kultúrtörténeti horizontba illeszkedett Magyar Lajos elgondolása, az a terv, hogy az 1846–47-es diéta tagjairól lapjában minden héten egy-egy portrét közöljön. Nyilvánvalóan jól ismerte Szathmári képciklusát, mert ehhez igazodott külsőségeiben is. Az ő könyomatos portréi is háttér nélküliek, s minden attribútumot nélkülöznek. Fontos a hasonlóság és a jellemtükrözés volt. A sorozat néhány képe megközelíti Szathmári színvonalát, de vannak nagyobb számban lényegesen gyengébbek, sematikusak is.

A folyóirat 1846. 36. száma jelzi, hogy a nevezett szeptember eleji napon megkezdődött az erdélyi országgyűlés. Ugyanebben a számban jelent meg a Kolozsvárra érkezett Anton Puchner altábornagy, diétai királyi biztos portréja, aki majd a szabadságharc idején olyan gyászos emléküvé lett a magyarság számára.

A laphoz társított portrék a következők: br. Jósika Sámuel, Erdély alkormányzó, br. Zeyk József, Fogaras küldötte, gr. Teleki Domokos, küllői küldött, tusnádi Kovács Miklós rk. püspök, kormányzéri tanácsos, br. Kemény Ferenc, diétai országos elnök, Fogarasi János, Vízakna küldötte, br. Apor József, Háromszék követe, Berzenczey László, Marosszék követe, Mikes János, királyi hivatalos, Groisz Gusztáv, Kolozsvár képviselője, br. Bornemisza János, főkormányzéri tanácsos, Mikó Mihály, Csíkszék követe, br. Jósika Lajos, Doboka vm. főispánja, ifj. gr. Bethlen János, Udvarhelyszék követe, br. Jósika János, székely lovassági százados, Radnótfái Nagy Sámuel, udvari titoknok, hídvégi gr. Nemes János, Felső-Fehér vm. főispánja, Bagossy Sándor, Kraszna vm. követe, Szelnitzei Bálint Elek, Közép-Szolnok vm. követe.

13 *Márkosfalvi Barabás Miklós önéletrajza*. Kolozsvár, 1944, Erdélyi Szépművészeti Céh. 152–154.

14 *Képtára az Erdélyi Nagyfejedelemség 1842-ben egybe gyűlt rendeinek*. Kiadta Szathmári Pap Károly Kolozsvárt.

Magyari – Szathmári Pap Károly példája nyomán – külön füzetben, azaz mappában is közzé kívánta tenni diétai arcképcsarnokát. Ezt a szándékát a lap 1847. május 9-i számában (19. szám) megjelentetett hirdetésében közzé is tette: „Egy füzet 12 országgyűlési arcképet bocsátunk közre, melyet a lap rendes pártolói 30 krral szerezhettek meg, mások 2 rfrtal ezüstben.” Megjelent-e vagy sem? Nem sikerült nyomára bukkanni. Magyarinak akkor már gondjai támadtak a *Kiskövet* megjelentetésével. Könyomatos képet, mint éppen ebben a számban jelentette be, lapja már csak kéthetenként közölt.

A *Kiskövet* rendszeres közlésekben számolt be az országgyűlés munkálatairól, kiemelve az úrbérrendezés oly sokat vitatott kérdését. A magyarországi viszonyoktól eltérően, Erdélyben csak most, 1847-ben született döntés ebben a kérdésben, a jobbágyi kötelezettségek egységes normatívájáról, de itt is a konzervatív erők akarata érvényesült. Másrészt, a határozatok életbeléptetését a forradalom amúgy is elsodorta. Bár a híradásokban nyíltan nem mondatott ki, de nyilvánvalóvá lett a reformkori törekvések kudarca.

A másik képtípus, a tájkép, bár csupán kis számban volt jelen a lapban, de azok közül néhány Magyari legszínvonalasabb litográfiái közé tartozik. Nem is szólva arról, hogy ezek a képek a biedermeier korban szokatlanul emberi alakok nélkül kerültek megjelenítésre.

Gräfenberg, a neves osztrák-sziléziai fürdőhely (ma Lánzné Jesenik) és a hozzá fűződő Priessnitz-féle hidegvíz kúra igencsak elterjedt divatja volt a reformkori világnak. Priessnitz, az egyszerű földművesből lett természetgyógyász ötlete a hideg víz gyógyító hatásáról páratlan népszerűségnek örvendett. Nem véletlen hát, hogy Magyari lapja több írásban és képi megjelenítésben foglalkozott a gräfenbergi fürdővilággal. Barabás Miklós is példaként állhatott előtte, aki valamivel korábban, 1839-ben, egész sor rajzán örökítette meg a fürdőhelyet, a kádfürdőkben gyógyulást remélő betegeket, s magát Priessnitz Vincét is. A *Kiskövet* 1846 1. és 12. számában találjuk Magyari gräfenbergi könyomat lapjait, míg a 17. számban az általa is megörökített Priessnitz portréját.

Ha kezdetben inkább az arisztokrácia látogatta – akár messze földről érkezve – Gräfenberget (így például Wesselényi Miklós), később a polgári-értelmiségi réteg is megengedte olykor magának ezt, a gyógyulás ígéretével összekapcsolt szórakozást. A litográfus Barra Gábor is

Gräfenberget választotta gyógykezelése helyéül. Csakhogy sorvasztó tüdőbajának mit sem használt a kezelés. Mint Kelemen Benjámín, ifj. Wesselényi Miklós jószágigazgatója írta, Barra egyenesen „a víz cura áldozattya” lett.¹⁵

Kétségtelen, hogy Magyar Lajos szintén járt Gräfenbergben. Könyvomasos képen az élmény közelsége félreérthetetlenül utal erre. A dombos gräfenbergi tájban teljes részletezéssel tűnnek föl a fürdőhely épületei, a hideg vizet szállító facsatorna, s az előtér ringó búzamezeje mögött a fürdő-üdülőközponttá növekedett helység kibontakozó panoramikus képe.

Egy másik tájbrázolás, *A Vezúv* (1846. 21. sz.) inkább egy fantázia-kép benyomását kelti, annak képzetét, milyen lehet a füstöt, lávát, köveket okádó vulkán a Nápolyi-öbölben. Ám ezt a helyszínt Magyar aligha láthatta. Ahova viszont természetjárásai közben eljuthatott, és amit rajzban megörökített (az Erdélyi Szigethegységben), az a *Detonata* bazalt orgonája (1846. 4. sz.).

Áttérve a lapban jelen levő zsánertémák képtípusára és a társasági élet jeleneteinek ábrázolására, ebben a *Kiskövet* is, mint a magyarországi lapok, a biedermeier bécsi divatjához igazodott. Ilyen képek (valamennyi 1846-ból): a *Schmutzer restje* (14. sz.), egy festmény inspirálta jelenet, *Az igen elkapott* [elkapatott] szerelmes (34. sz.), a *Kártyások* színpadi jelenete (10. sz.), *A havasi vadász* (30. sz.), *Egy cseber lúg* (19. sz.). Ez utóbbi egy kolozsvári városi életkép, aminek a Nagypiacon (a Főtéren) Magyar alighanem tanúja lehetett. Figyelmetlen cselédleány lúggal tele csebrével véletlenül leönt egy melázva sétáló ifjút.

Két kép kívánczik még ide, melyek érdekessége, hogy Magyar a színes könyomattal is megpróbálkozott. Krinolinós lányok öltözéke kapott piros színt és apró zöld-piros díszeket, valamint aranyló színű övet, karperecet. Ehhez értelemszerűen a litográfusnak több csiszolt és festékezett követ kellett használnia. Mindkét kép 1847 elején jelent meg a 4. és 7–8. számokban. Eredetileg több más hasonló ábrázolás is lehetett a lapban, ám ezek a csonkult példányokból eltűntek.

A *Kiskövet* kiadása csak az 1846-os évben tűnik többé-kevésbé zavartalannak. Szerkesztője később már nyomdai, postázási, s nem

15 Murádin Jenő: Barabás Miklós a reformkori Kolozsváron. In *Korunk*, 2011. 9. sz. 81–85.

utolsósorban anyagi gondokkal küzdött. Az a merész vállalkozás, hogy az erdélyi viszonyok között minden számhoz könyvmotus illusztrációt közöljön, igencsak terhes feladatnak bizonyult. Már csak azért is, mivel gyakran napi események tükrözését is megkívánta. Ezért váltott át szerkesztője az 1847-es év 1. számától a kéthetenkénti illusztrálásra. Végiglapozva a lapszámokat, rá is bukkanunk Magyarinak a gondokat tükröző bejegyzéseire. A könyvmotus rajzokat eleinte bekötötték a hetilap megjelent számaiba. Később már csak beillesztették a lapok közé, s volt úgy, hogy külön postázták az előfizetőknek, olykor egyszerre több elmaradt képet is: „Képünket a jövő számban küldjük el” (1846. 30. sz.); „négy képet küldünk jelenleg” (1846. 44. sz.); „hideg lelte a rajznokot” (1847. 18. sz.); „küldjük, mihelyt idő jut rá” (1847. 40. sz.).

Az 1848-as év már úgy kezdődött, hogy Magyarai jelezte: „tetemes kárunk van”. Csak sajnálhatjuk, hogy a lap utolsó száma, a 11. szám március 7-én jelent meg, s így nem tudhatjuk, hogy a kiadvány milyen arculatot váltott volna a forradalom idején, a cenzúra eltörlésekor.

A szabadságharc s majd az önkényuralom messze sodorta Magyarit a lapszerkesztés folytatásának gondolatától. Az idők nem kedveztek semmi ilyen kísérletnek. Művészi érdeklődése másfelé fordult, a költészettel próbálkozott. Versei jelentek meg magyarországi kiadványokban. Szinnyei József ismertetése szerint a következő lapokban jelentkezett: *Vasárnapi Újság* (1856–58), *Magyar Néplap* (1856–57), *Kalauz* (1857), *Szépirodalmi Közlöny* (1857–58), *Magyar Posta* (1857), *Nővilág* (1857), *Divatcsarnok* (1858).¹⁶ Tehetsége azonban kevés volt a költészethez. Önálló kötet megjelentetéséhez csak úgy jutott, hogy egyik rokona, Magyarai Kossa Sámuel tápiószentmártoni birtokos segítségével adhatta ki. A *Magyarai költeményei* címmel Pesten 1858-ban megjelent kis kötet nyomtatott ajánlása erre a támogatásra utal: „Magyarai Kossa Sámuel úrnak szeretete és tisztelete jeléül ajánlva a szerző által”.¹⁷ A verseskötet az erdélyi gyűjteményekben is hozzáférhető. Bekerült a kolozsvári Református Kollégium és az Erdélyi Múzeum-Egyesület könyvtáraiba is. A versek nem utalnak figyelemre méltó irodalmi vénára. Csak néha egy-egy sorban villan föl a fogalmazás

16 Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái*. VIII. köt. Budapest, 1902. 307.

17 *Magyarai költeményei*. Pest, 1858, Magyar Mihálynál.

képszerűsége. Például az e tanulmány címében jelzett idézetben, mely hányatott életére utalt: „Én bolygó szél vagyok”.

Örök aggregényként, elmagányosodva érte a halál. Kolozsvári lakásán hunyt el 1859. december 19-én. A református egyház anyakönyvi bejegyzése szerint a halál oka szélütés.¹⁸ A *Kolozsvári Közlöny* az év december 22-i száma csak rövid hírben közölte, hogy a *Kiskövet* egykori szerkesztője, tompai Magyarai Lajos „jobblétre szenderült”.¹⁹ December 21-én a Házsongárdi sírkertben temették el; ma már földérintetlen sírban nyugszik.

18 A kolozsvári ev. ref. egyházban az elhunytak és eltemetettek jegyzőkönyve 1851–1874. Románia Országos Levéltárának kolozsvári fiókja 71/38.

19 Gyászjelentés. In *Kolozsvári Közlöny*, 1859. dec. 22. 127. sz. 513. Sem ez a hírlapi közlés, sem az egyházi anyakönyv nem pontosítja kolozsvári bérelt lakásának – otthonának – címét. Csak a *Kiskövet* kolofonjából derül ki, hogy 1846-ban a Magyar utcában, majd közvetlenül a forradalom előtti időben a „Piacközép, várda mellett”, a város főterén kapott szállást.